

הפריה על ידי דבורים בשביעית

ראשי פרקים

- א. הפריה דומה למדייר
- ב. מעמיד בהמת חברו על קמת חברו
 1. חיוב מדין אדם המזיק
 2. חיוב מדין בהמה
 3. חיוב מדין אש
 4. מעמיד לעניין שביעית
- ג. מעשה בעל חיים בשבת
 1. מעשה בעל החיים מחייב רק אם האדם שותף
 2. בצידה החיוב על הבעלות
 3. החיוב על מעשה בעל החיים תלוי בדרך המלאכה
 4. הרכבת דקלים
- ד. מעשה בעל חיים בשביעית
- ה. הפריה לעומת מלאכות אחרות הנעשות בשיתוף בעלי חיים
 - ו. אוקמי פירא
 - ז. הפריה על ידי אחרים
 1. מלאכה הנעשית על ידי אחר
 2. אחר העושה מלאכה בשכר
 - ח. רדיית דבש

א. הפריה דומה למדייר

לכאורה, יש לדמות הפריה על ידי דבורים למדייר בשביעית על ידי בהמות. ונחלקו בדבר הרמב"ם והראב"ד בפרק ב מהלכות שמיטה ויובל הלכה ד. הרמב"ם מתיר לדייר - בשיעור שנקבע על ידי חז"ל: ארבעה סאין - גם כאשר כוונתו לזבל את הקרקע. ואף על פי שאסור לזבל בידיים, כנראה שעל ידי בהמות מותר. והראב"ד השיג, שלא התירו אלא כשכוונתו להעמיד שם צאנו לחלוב ולגוזז והזיבול נעשה מאליו, אך כשכוונתו לשם זיבול - אסור. וגם כאשר זיבל ללא כוונה חייב להוציא את הזבל משם כדרך המזובלין, בשיעורים שנקבעו על ידי חז"ל.

ב. מעמיד בהמת חברו על קמת חברו

והנה המעמיד בהמת חברו על גבי קמת חברו פסק הרמב"ם בהלכות נזקי ממון פרק ד הלכה ג שחייב לשלם מה שהזיק.

1. חיוב מדין אדם המזיק

ופירש המגיד משנה שחיובו מדין אדם המזיק, ולא מדין שן, ואפילו ברשות הרבים חייב. וכך כתב הרשב"א בבבא קמא דף נו עמוד ב שהמעמיד חייב משום אדם המזיק. אם כי דוחק לומר כן בדעת הרמב"ם שהרי דין זה הובא בהלכות נזקי ממון ולא בהלכות חובל ומזיק.

2. חיוב מדין בהמה

ובאבן האזל כתב שחיובו הוא חיוב בהמה, אלא שכשם שאדם מתחייב על נזקי בהמתו מדין בעלים, כך מתחייב מדין מזיק (עיין אבן האזל פרק א מהלכות נזקי ממון הלכה א אות יא). ומדברי הרמב"ם בהלכות שמיטה מוכח שאין לומר שחיובו מדין אדם המזיק ממש, שאם כן היה אסור משום מזבל, אלא על כורחך כמו שכתב באבן האזל, שחיובו הוא חיוב בהמתו.

3. חיוב מדין אש

ובתוספות בבא קמא דף נו עמוד ב דיבור המתחיל המעמיד פירשו את דעת הסוברים שהמעמיד חייב מדין מזיק ולא מדין שן ורגל שחיובו מדין אש. ורצונם לומר שהמעמיד בהמה דומה למנית גחלת ובאה רוח מצויה והבעירה את הגדיש, ובהמה אינה גרועה מרוח מצויה. ומדבריהם למדנו שאין דינו

כמזיק בידיים ממש, כי סוף סוף לא הוא הזיק אלא בהמתו, ורק מדין אש יש לחייבו.

ונפקא מינה לעניות דעתי למה שכתב הר"ן בסנהדרין דף עז עמוד ב: ולעניין אשו אף על גב דמשום חציו הוא, וכדקיימא לן כרבי יוחנן, וחייב בד' דברים, מכל מקום לא מחייב מיתה אלא אם כן נפל לתוך האור וכבשו שם או שדחפו לאור ואין יכול לעלות משם דעביד מעשה ממש. ורצונו לומר שחייב אש אינו כאדם העושה מעשה גמור בעצמו, אלא שהתורה חייבתו בד' דברים כאילו עשה בעצמו. אך לעניין רציחה אינו נחשב כרוצח בידיים לעניין חיוב מיתה (אף על פי שנחשב לשופך דמים לעניין איסור לא תרצח, ודינו כחייבי מיתות שוגגין, ובה מיושבת קושיית האחרונים על הר"ן מבבא קמא דף כב עמוד ב משורף עבד וגדיש שפטור משום קים ליה בדרבה מיניה). והוא הדין לעניין שחיטה אינו נחשב ככוחו ממש ושחיטתו פסולה (עיין תוספות סנהדרין דף עז עמוד א דיבור המתחיל סוף), וכן לעניין שבת, מסתבר שיש להשוות שבת לשחיטה ולחיוב מיתה ברוצח, שרק מעשה ממש נחשב למלאכה, אך מעשה בעל החיים שלו, שאינו אלא כאשו, פטור.

4. מעמיד לעניין שביעית

ואפילו לדעת הרשב"א והמגיד משנה המפרשים שם שחיובו מדין אדם המזיק צריך עיון אם יאמרו כך לעניין שביעית. שהרי לעניין שבת בוודאי יודו שאין דינו כמעשה אדם. והראיה - מעמיד אדם בהמתו על המחובר בשבת (שבת דף קכב). ואף על פי שבמכילתא אמרו "למען ינוח, יכול לא יניחנו תולש ועוקר? כתיב למען ינוח, ואין זה נוח אלא צער." אולם אילו היה איסור תורה בהעמדה על העשבים לא היו מתירים העמדה כזו בגלל צער בעלי חיים. ומכאן למדנו שמעמיד אינו כאדם העושה בעצמו ממש, אלא כוונתם כמו שכתבו התוספות שחיובו מדין אש, וכאשו משום חציו, אולם לא כחציו ממש, אלא כמו שכתב הר"ן. ואם כן צריך לומר בדעת הרשב"א והמגיד משנה שיש לחלק בין שבת לגזיקין: בגזיקין התוצאה היא המחייבת ולכן גם מעמיד חייב, משום שבכך גרם באופן ישיר לתוצאה, שהיא הנזק. ובשבת המעשה הוא המחייב ולכן מעמיד פטור מכיוון שלא עשה מעשה בעצמו. (עיין חזון איש בבא קמא סוף סימן יד, ועיין ארץ חמדה למו"ר הגר"ש ישראלי מהדו"ק בעניין וריעת כלאיים על ידי בהמה.)

ג. מעשה בעל חיים בשבת

אך הנה מצינו בשבת חיוב על מלאכה באמצעות בעל חיים. הרמב"ם בפרק י מהלכות שבת הלכה כב פסק: המשלח כלבים שיצודו צנאים... וברח הצבי מיד הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי, או שעמד בפני הצבי והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו, הרי זה תולדות צידה וחייב. למרות שהצידה נעשתה בעזרת הכלב, ובלעדיו לא היה הצבי נצוד חייב.

ובאבני נזר אורח חיים סימן קצו כתב שהרמב"ם לשיטתו שחורש בבהמה חייב אף על פי שנעזר בבהמה, ואף על פי שבלעדיה לא היה מסוגל לחרוש, סיוע בהמתו נחשב כאילו המלאכה נעשתה על ידו וחייב (פרק כ מהלכות שבת הלכה ב, עיין שם במגיד משנה. ולדעת הרמב"ן חורש הוא מעשה אדם גמור והבהמה אינה אלא ככלי ביד האומן - עיין חידושו ל"שבת דף קנד עמוד א ובספר המצוות שורש יד). ואם כן הוא הדין מי שצד בסיוע כלביו כמוהו כמי שחורש בסיוע שורו, ובשניהם חייב כאילו עשה את המלאכה בעצמו. ולדעתו של האבני נזר לזה התכוון הרמב"ם באומרו "וכיוצא בחרישה" דהיינו צד. (ולדעת הרמב"ן אין הכי נמי צד בסיוע כלביו פטור).

1. מעשה בעל החיים מחייב רק אם האדנו שותף

וצריך עיון לדעת הרמב"ם מדוע מעמיד פטור ואילו חורש וצד חייב, הרי בשניהם המלאכה נעשתה על ידי בעל חיים? וצריך לומר שבמעמיד כל המעשה נעשה רק על ידי בעל החיים, והאדם לא עשה דבר רק העמיד את בעל החיים על המחובר. ואפילו אם נאמר שמעמיד נחשב לאש, אש כזאת פטור בשבת כיון שחסר המעשה מצד האדם וכל המעשה נזקף לבעל חיים, וכאמור בשבת המעשה של האדם קובע ולא התוצאה. מה שאין כן בצד וחורש האדם עצמו שותף פעיל במלאכה. בצידה הוא רודף אחרי הצבי, או עומד בפניו, ובחורש הוא נועץ את המחרשה בקרקע בכל מהלך החרישה.

אולם הסבר זה לא מוסכם על כל הפוסקים. בשולחן ערוך אורח חיים סימן שטז כתב הרמ"א בשם הכלבו שצד על ידי כלבים חייב. ולכאורה משמע גם ללא מעשה מצד האדם. אולם המגן אברהם פירש שהכוונה היא בסיוע האדם, כמו הרמב"ם. אלא שעדין הדבר קשה, האדם לא צד בעצמו, אלא בסיוע הכלב, ומדוע חייב?

2. בצידה החיוב על הבעלות

והאבני נזר פירש את דברי הכלבו שצידה שונה מכל מלאכה אחרת, שכל גידרה הוא בעלותו של הצד על בעל החיים הניצוד, ולכן גם כאשר השתלט על בעל החיים

הניצוד באמצעות הכלב סוף סוף נמצא בעל החיים זה תחת שליטתו וחייב. (והדבר דומה למה שכתב החזון איש שבנזיקין התוצאה היא השנואה לפני ה', ולפי האבני נזר צידה בשבת דומה לנזיקין שהתוצאה היא האסורה ולא עצם המעשה, ועיין חידושי הגר"ש שקאפ על כתובות).

3. החיוב על מעשה בעל החיים תלוי בדרך המלאכה

אך המשנה ברורה בסעיף קטן י כתב "שכן דרך הציידים", ובשער הציון אות יג הרחיב בהסבר העניין, שאף על פי שהאדם לא צד בעצמו, אלא באמצעות הכלב, חייב, שכן דרך הציידים לצוד בעזרת כלבים. ורוצה לומר על דרך מה שכתב הרא"ש בבא קמא דף ס לעניין זורה שחייב בשבת משום מלאכת מחשבת, אף על פי שהרוח מסייעתו, שזוהו גידרה של המלאכה שהאדם מניף והרוח זורה. והוא הדין לצידה זה גידרה של המלאכה שהאדם משסה את הכלב והכלב צד.

ועיין חידושי חתם סופר על השולחן ערוך אורח חיים סימן רנב שפירש את המגן אברהם שם שמותר מהתורה לתת חטים לתוך רחיים של מים בשבת ואינו נחשב לטוחן, כיוון שאינו טוחן בידיו ממש. והקשו עליו מזורה ורוח מסייעתו שחייב. ותירץ החתם סופר שהכל תלוי בדרך המלאכה. יש מלאכה שמעצם מהותה נעשית בעזרת אחרים, כגון זורה, ומכיוון שזוהי דרך המלאכה חייב. אבל טוחן שדרך המלאכה היא בדרך כלל ביד או בבהמה, והוא טוחן ברחיים של מים ללא מעשה מצידו - פטור. ולכן מעמיד אדם את בהמתו על המחובר, כי מלאכת קצירה נעשית בדרך כלל בידיים ולא על ידי בהמה, וכשעושה על ידי בהמה אין דרך מלאכה בכך ופטור.

ולכאורה הוא הדין בהפריה על ידי דבורים, שכן דרך החקלאים להפירות באמצעות דבורים, יש מקום לומר שזוהי מלאכה בידיים ואסורה. וגם בשבת חייב משום תולדות זורע. (אם כי צריך עיון כיון שהאב - הזורע - נעשה בידיים גם התולדה צריכה להיות דומה לאב, וצריך עיון ואכמ"ל).

4. הרכבת דקלים

ומצינו שהפריה נחשבת גם בלי מעשה, ממה שהוזכר בירושלמי פרק ד הלכה ד שהרכבת דקלים אסורה. ובבבלי פסחים דף נו מובאים שני פירושים בגדר הרכבה זו, ולפירוש אחד שם הכוונה היא להפריית הנקבה על ידי הזכר, כשנוטלים את הפרח הזכרי ונועצים אותו בדרך דקל הנקבה. ופעולה זו דומה להרכבה, אך באמת אינה אלא הפריה, וההפריה נעשית על ידי הרוח.

מיהו יש לומר, שמכיוון שהדבר נעשה על ידי פעולה הדומה להרכבה, האיסור הוא משום ההרכבה ולא משום ההפריה שבדבר. (ומשום כך יש שהתירו הפריית תמרים שלא באמצעות הרכבה.) ולפי זה יש לומר, שאין איסור בעצם ההפריה כאשר היא נעשית מאליה על ידי דבורים. וכל המלאכות שמצינו שאסורות אף שנעשות על ידי כוח אחר, מכל מקום גם האדם שותף פעיל בהן, כגון זורה וטוחן ברחיים של מים, וצד על ידי הכלבים והוא עצמו רודף אחרי הצבי או עומד בפניו וכמו שכתב הרמב"ם, והמג"א פירש כך גם את הכלבו המובא ברמ"א. אך המניח דבורים והן עפות מאליהן ומפירות לא מצינו איסור בכך.

ד. מעשה בעל חיים בשביעית

ולפי זה צריך עיון מה הדין בשביעית להרשב"א והמגיד משנה, הסוברים שמעמיד נחשב לאדם המזיק לבניקין, אך לעניין שבת אינו נחשב לעושה מלאכה - האם לדמות שביעית לבניקין או לשבת?

מצד אחד יש לומר ששביעית נלמדת משבת, וכל מלאכה המוגדרת ככזאת לעניין שבת נחשבת גם לעניין שביעית (עיי'ן מועד קטן דף ג עמוד א רד"ה תולדות ובצירה). מאידך יש לומר שהשביעית שונה משום שנאמר "ושבתה הארץ", שהמצווה מתייחסת לקרקע שלא תעבד. לפי ההגדרה הראשונה, ששביעית כשבת, מעמיד יהיה פטור. לפי ההגדרה השנייה, שהתורה הקפידה בשביעית על התוצאה שהאדמה נעבדת יתכן ששביעית דומה יותר לבניקין ומעמיד יתחייב. ובמקום אחר הארכנו בזה שהדבר תלוי בגדרה של מצות שביעית. לשיטת רבנו אלחנן והריטב"א (עבודה זרה דף טו עמוד ב) שהמצווה על הארץ שלא תעבד יש לומר שמעמיד יהיה אסור. ולשיטת התוספות שם שהחיוב רק על העובד מעמיד יהיה פטור, כשבת. ולשיטת הרמב"ם נחלקו החזון איש ומרן הרב קוק זצ"ל - לדעת החזון איש הרמב"ם סובר שהמצווה על האדם העובד בלבד, ואם כן שביעית כשבת לכל דבר, ולדעת מרן הרב המצווה משולבת, שהקרקע לא תעבד על ידי אדם בר חיובא, ולדבריו יתכן שמעמיד יהיה אסור.

על כל פנים מעשה בעל חיים בשביעית צריך להיות חמור יותר, לדעת רוב הפוסקים, מאשר בשבת (מבלי להתייחס כמובן לשביתת בהמתו בשבת שאין כיוצא בה בשביעית). אלא שכשם שחילקנו בין שבת לבניקין כך יש מקום לחלק בין שבת לשביעית, שמכיוון שהחיוב בשביעית הוא על הארץ, שנאמר "שנת שבתון יהיה לארץ", יתכן שגם בשביעית התוצאה היא האסורה, שהקרקע נעבדת, ולא מעשה האדם, ולכן יש לחייב בשביעית גם על מעשה בעל חיים.

וראיה לכך מקושיית הרמב"ן על הרמב"ם בספר המצוות שורש יד בעניין חורש. הרמב"ן מקשה על הרמב"ם, הסובר שחורש על ידי בהמתו בשבת חייב מחידוש מיוחד שהתורה חייבה בשבת "לא תעשה כל מלאכה אתה... ובהמתך", דהיינו מלאכה שאתה ובהמתך שותפים בעשייתה. ומקשה הרמב"ן דלפי זה רק בשבת חידשה התורה חיוב חורש, אך ביום טוב ושביעית יהיה פטור. והנה מצינו משנה מפורשת במכות דף כ"א עמוד ב' - יש חורש תלם אחד וחייב שמונה מלקות, והמשנה מונה בין היתר יום טוב ושביעית, אם כן מוכח שגם בשביעית חורש על ידי בהמה חייב אף על פי שאין לימוד מיוחד לרבות חורש. ועל כורתך משום שחורש הוא מלאכת האדם, והבהמה אינה אלא ככלי ביד האומן.

והנה את קושיית הרמב"ן על הרמב"ם מיום טוב יש ליישב שכל מלאכות יום טוב הוקשו לשבת. אך באשר לשביעית, אם נאמר שגם מלאכות שביעית הוקשו לשבת כמו שכתבנו לעיל ניתא, אך אם לא נאמר כך תסתער קושיית הרמב"ן על הרמב"ם משביעית. ויש לומר שאין הכי נמי חרישה בשביעית לא נאסרה מהתורה. (וכבר דנו בדבר כל המפרשים, והוכיחו מלשון הרמב"ם בפרק א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א שהביא את הפסוק "בחריש ובקציר תשבות", והקשו על כך שפסק כרבי ישמעאל, ואילו בתוספת שביעית פסק כרבי עקיבא. עיין פר"ח במים חיים, והגאון רבי עקיבא איגר בתוספותיו למשניות ועוד. ולעניות דעתי כוונת הרמב"ם לומר בחריש - בעונת החריש, וכמו שתרגם האונקלוס בבראשית פרק מה פסוק ו' "אין חריש ואין קציר" לית זירועא וחצדא, ואכמ"ל.) ואם נאמר שחריש לא נאסר מהתורה בשביעית על כורתך החורש בשביעית חייב משום מחפה, כמו שפירש רבי ינאי לעניין כלאיים, עיין שם, שחיובו משום זורע, אלא שהחיפוי נעשה בדרך חרישה, לכן הוא נקרא חורש, אך בעצם אינו אלא זורע. אם כן עדיין הקושייה במקומה עומדת - גם אם נאמר שזורע דינו כחורש, מכיוון שמחפה באמצעות בהמתו, וכשם שחורש בשבת חידשה בתורה שחייב כך גם זורע בשבת, אך זורע בשביעית, כשמחפה באמצעות בהמתו, מנלן?

ועל כורתך צריך לומר ששביעית שאני. כאן אין צורך בלימוד מהפסוק. הסברה נותנת שזורע באמצעות בהמה בשביעית חייב כמו בנזיקין, כי החיוב הוא על הקרקע וסוף סוף הקרקע נזרעה ולא שבתה ולכן חייב. (אחר כך מצאתי באפיקי ים חלק ב סימן ד ענף ב בהגה"ה שכתב כן, וברוך שכיוונתי.)

ואם כן מפרה על ידי דבורים בשביעית יהיה אסור.

ה. הפריה לעומת מלאכות אחרות הנעשות בשיתוף בעלי חיים והנה אף על פי שהסקנו שמלאכה הנעשית באמצעות בעל חיים חמורה יותר בשביעית מאשר בשבת, מכל מקום נראה שהעמדת דבורים קלה יותר. ואפילו הראב"ד המחמיר במדייר יקל אולי בהפריה על ידי דבורים. כי מדייר וכן תורש הוא מעמיד את הבהמה במקום אחד, שבו הוא עושה את המלאכה. אך המעמיד כוורת הדבורים עפות לכל רוח ואין אפשרות להעמידן במקום אחד, ואם כן מה שהן מפירות אחר כך אין זה מכוחו כלל ואין לזקוף זאון לאחירותו. (אחר כך נודע לי שגם הגר"נ קרליץ שליט"א מבחין בין מדייר לבין מעמיד כוורת, וברוך שכיוונתי.) ונראה לכאורה לסתור את הנחתנו שדבורים, מכיוון שהן עפות לכל רוח אין בהם דין מעמיד, מהסוגיא בסנהדרין דף עז עמוד א בכופת אדם לפני יתושים ומת, לרבא חייב ולרב אשי פטור. וטעמו של רב אשי הוא משונו דהני אזלי והני אתו, ולא דמי לכופתו לפני ארי שחייב, כי הארי היה בשעת הכפיתה ועד שעת הטריפה, מה שאין כן היתושים מתחלפים ביניהם כל הזמן. ולא אמרו שיתושים יכולים לעוף לכל מקום שירצו, מה שאין כן הארי נמצא במקום אחד. ואם כן אין לחלק בין דבורים לבין מעמיד בהמתו. ולרבא אדרבה כפתו לפני יתושים חייב ולפני ארי פטור. משמע שאין כל סברה לחלק בין דבורים לבין מעמיד.

מיהו יתכן לומד שכפתו לפני יתושים ומת המדובר הוא במקומם הקבוע של היתושים, כגון בביצות וכדומה. אך אם אין זה מקומם הקבוע יתכן שיהיה פטור. ולרבא משום כך חייב, משום שכפתו במקומם הקבוע, ולרב אשי פטור משום דהני אזלי והני אתו. ודבורים אינן מוגבלות למטע מסוים דווקא, אלא אם כן אין להם פרחים אחרים מתוך למטע, או שהניחם בתוך מטע גדול שאז יש להניח שיעדיפו את המטע על פני מקום אחר. אך אם מניחם בשולי המטע, ויש להן גם אפשרות אחרת למצוא צוף בפרחים אחרים אין לראות בהנחת הכוורת משום מעמיד. ובפרט אם מניח את הכוורת לפני הפריחה שזו גרמא גמורה. וכך נראה לפסוק למעשה, שבתנאים אלו שמעמיד את הדבורים במקום שאין הכרח שיפרו את המטע בלבד מותר.

ו. אוקמי פירא

וכל מה שכתבנו עד כה הוא על סמך ההנחה שהפריה היא תולדה האסורה. אולם הערנו לעיל שרק הרכבה המביאה להפריה אסורה, כי היא בדרך הרכבה, הדומה ממש לנטיעה, אך הפריה שלא בדרך הרכבה יתכן שמתרתה, ובפרט על ידי דבורים. ויש

אולי מקום לסמוך על זה במקום שבלי ההפריה לא יהיה פרי בכמות סבירה. מיהו סברה זו נכונה רק לדעת החזון איש, שאוקמי כולל גם הנבת פרי, אך לדעת מרן הרב זצ"ל, שבפרי הפקר אין אנחנו רשאים כלל לגדלו ולהתייחס אליו כבעלים, אין מקום לומר כן. (אלא אם כן נאמר שלבית הדין מותר לדאוג לכמות פרי לצורך הציבור.)

ז. הפריה על ידי אחרים

1. מלאכה הנעשית על ידי אחר

יש לדון בשאלת ההפריה על ידי דבורים מנקודת ראות אחרת. בדרך כלל בעלי הכוורות אינם בעלי המטעים. בעלי המטעים מזמינים את בעלי הכוורות שיניחו את כוורותיהם ליד מטעיהם כדי להפירותם. ומאחר וכוונת בעלי הכוורות הוא לצורך עצמם ולא לצורך הפריית המטעים יש להשוות זאת למה ששנינו בשביעית פרק ג משנה ו: במה דברים אמורים מתוך שלו, אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה נוטל. וכן שם פרק ד משנה א: התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה.

מיהו הר"ש פירש שבוודאי לא אתי למילקט הדקין, כיון דאין מחזיקם לו טובה. כלומר, הלקיטה על ידי אחר לכשעצמה אינה מתירה, אף על פי שכוונתו לטובת עצמו ולא לטובת השדה, אלא רק משום שלמעשה לא ילקט את כל העצים והאבנים. ואם כן בנידון דנן, שלמעשה מפרה את המטע, יהיה אסור גם על ידי אחר.

2. אחר העושה מלאכה בשכר

ועוד, מכיוון שבעלי הכוורות נוטלים שכר על כך הם הופכים בכך לשכיריהם של בעלי המטע, וידם כידם, וכל כוונתם מעתה לטובת המטע. והרי זה כמי שליקט משל חברו בטובה.

אלא שבפרק ג משנה ט הביא הר"ש פירוש על המשנה "והקבלן מביא מכל מקום" שמי שקיבל את השדה באריסות מותר לו ליטול אבנים, דלא חשיב האי שדה כשלו, ונוטל ממנה אפילו קטנות אף על פי שהוא אריס בה. וצריך עיון מה ההבדל בין אריס שמותר ליטול אבנים לבין מי שמלקט בטובה שאסור לו ליטול עצים משל חברו? ועוד, בנוטל עצים משל חברו ההיתר שלא בטובה הוא רק כאשר נוטל את העצים הגסים בלבד ואילו באבנים מותר לאריס ליטול אפילו את הקטנות? וצריך עיון.

ומצאתי בספר דבר השמיטה שאריס המקבל שדה אינו חייב לסקלה, ולכן כל אבן שנוטל נוטלה למען עצמו ולא לטובת השדה. ולדבריו יוצא שאם אריס קיבל על עצמו לסקל את השדה אף על פי שאין השדה שלו ידו כיד בעל הבית והוא עובר על איסור. וכן מסתבר שפועל הנשכר לעבודה כזו בשביעית כל מה שעושה על דעת בעל הבית ידו כידו והוא העובר על האיסור. ואם כן גם בנידון דגן בעלי הכוורות, אף על פי שכוונתם לדבש, מכיוון שמקבלים שכר עבור הנחת הכוורות במקום מסוים כדי להפירותו דינם כבעל הבית, ואם ההפריה אסורה גם להם אסור הדבר.

ח. רדיית דבש

וכדמות ראייה לבעית ההפריה על ידי דבורים נראה לעניות דעתי להביא מהירושלמי פרק ד הלכה ג, וכן פסק הרמב"ם להלכה (פרק ח הלכה ח): ומותר לרדות עמהן הכוורת. ותמהו המפרשים מאי קא סלקא דעתין, וכי רדיית דבש עבודת קרקע היא? ותירצו משום שלרבי אלעזר דבורים נחשבות ליער, שנאמר יערת דבש. ועיין רדב"ז שאסר לרדות עם ישראל, ותמוה לכאורה.

ולהנ"ל מבואר יותר, שבאמת יש מצבים שבהם אסור להעמיד כוורת כשהכוונה להפירות והמיקום של הכוורת יפרה בהכרח. ולכן אסור לסייע לישראל כזה ברדיית הדבש שנוצר כתוצאה ממעשה אסור. ולגוכרי מותר לסייע. אך גם לישראל נראה לעניות דעתי שאם העמדת הכוורת היתה במקום המותר ובזמן המותר כמו שכתבנו מותר לסייע לו ברדיית הדבש.